

ПИЛИПЕНКО Р. Є.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МЕДІЙНА РОЛЬ НІМЕЦЬКИХ ДІАЛЕКТІВ

Статтю присвячено дослідженню медійної ролі німецьких діалектів. Досліджено провідні тенденції їхнього розвитку. У німецькомовному медійному просторі діалект розглядається як індикатор етномовної ідентичності та інструмент емоційного зближення суб'єктів комунікації. Дослідження діалекту дає можливість розширити лінгвістичні та міждисциплінарні уявлення про нього як про динамічний дискурсивний конструкт лінгвокультурної ідентичності людини в сучасному світі.

Ключові слова: діалект, медійний простір, ЗМІ, діалектна ідентичність.

Статья посвящена исследованию медиальной роли немецких диалектов. Исследованы ведущие тенденции медиального развития диалектов. В немецкоязычном медиальном пространстве диалект рассматривается как индикатор этноязыковой идентичности и инструмент эмоционального сближения субъектов коммуникации. Исследования диалекта позволяют расширить лингвистические и междисциплинарные представления о нём как о динамичном дискурсивном конструкте лингвокультурной идентичности человека в современном мире.

Ключевые слова: диалект, медиальное пространство, СМИ, диалектная идентичность.

The article is based on investigation study of media's role of German dialects. There are investigated their leading development trends. In the media's German space the dialect is considered as an indicator of ethnolinguistic identity of the human being and an instrument of emotional rapprochement of the subject of communication. These researches widen linguistic and interdisciplinary presentations about the dialects as a dynamic discursive construct of linguistic and cultural human identity in a global world.

Keywords: dialect, media's space, mass media, dialect identity.

Мета статті – дослідити медійну роль та значення німецьких діалектів у засобах масової інформації Німеччини.

Наукова новизна статті полягає у визначенні основних лінгвістичних тенденцій розвитку німецьких діалектів з позицій діяльнісного підходу.

Об'єктом статті є найвиразніші соціолінгвальні та лінгвокультурні тенденції розвитку сучасних німецьких діалектів у засобах масової інформації.

Предмет статті – методологічні та теоретичні принципи дослідження соціолінгвальних феноменів сучасної діалектології.

Актуальність дослідження пов'язана з розвитком та систематизацією нових діалектологічних знань про медійну роль німецьких діалектів. Актуальність дослідження також полягає у необхідності класифікувати основні функції сучасних німецьких

діалектів у німецькомовному медійному просторі, а також переосмислити роль діалекту в лінгвістиці й у суспільних науках загалом. Вивчення способів медійної репрезентації культурних змістів у діалектних текстах сприяє виявленню та моделюванню нових типів діалектної ідентичності мовців.

Останніми десятиліттями наука про діалектні системи, їхній зв'язок з іншими формами існування діалектної мови в ЗМІ набула нових якостей. Чимало діалектів донині залишаються засобом порозуміння та ідентифікації людини на інформаційному рівні. Діалект є феноменом етнічної самобутності мовців. У період глобального розвитку етнічних та національних меж він стає інструментом пошуку та осмислення людиною власного культурного коріння. Поняття діалекту переходить із лінгвістики в царину психології та культурології – як психолінгвокультурний феномен емоційного зближення людей у певному мовно-культурному оточенні. Зрозуміло, що таке розуміння діалектів не було чужим для лінгвістів здавна, однак пріоритети діалектології були іншими. Так, П. Візінгер зауважує, що в багатьох діалектологічних дослідженнях до кінця 60-х років минулого століття включно діалект розглядався як інструмент зближення мешканців малих регіонів – селян і ремісників [7:18]. Наступними роками, коли більшість німецьких діалектів утрачають свою вагу, їх нерідко розглядають як певний конструкт відхилення від стандартизованої мови або навіть як мовний атавізм у комунікативному просторі літературної німецької мови. Зменшення наукової ваги діалектології відбивають навчальні програми вищої школи. Якщо 50 років тому на викладання проблем діалектології в західнонімецьких університетах припадало близько 30 % обсягу мовознавчих дисциплін, то останніми роками частка діалектологічних предметів становить менш як 5 %. Утім, огляд діалектологічних джерел Німеччини дає підстави стверджувати, що дослідження діалектологічних феноменів перебуває не в стадії зникнення з навчальних програм, а в стадії переходу в інші міждисциплінарні напрями. Діалектологія трансформується насамперед у соціолінгвістику та лінгвокультурологію, а також у комп'ютерну діалектологію та діалектометрію. Діалект як об'єкт міждисциплінарних досліджень постає не як застиглий конструкт, а як складна динамічна система. Нове розуміння сутності діалекту вимагає від діалектологів вироблення методологічного апарату їхнього вивчення насамперед у контексті культурологічних дисциплін та теорії

дискурсу. Одним із результатів теоретико-методологічного розвитку діалектології є відхід від давньої традиції дослідження діалектів з погляду національної ідеології XIX століття, лінгвістичної картографії та соціолінгвістичного аналізу мови мешканців малих регіонів, на що була орієнтована лінгвістика більшої частини XX століття. На думку німецької дослідниці К. Ліпп, дослідження діалекту поступово виходить за межі вивчення різноманітних варіантів регіональної мови і зміщується в бік вивчення різних типів мовної ідентичності. Так, одним із перспективних напрямів К. Ліпп вважає етносоціолінгвістичне вивчення діалекту, зокрема на прикладі мовно-культурної ідентичності чоловіків і жінок у молодіжних культурах [2:63]. Тож, діалект може виступати як репрезентант міжособистісних дискурсів – сімейних, інтимних, молодіжних, які активно репрезентовано в ЗМІ. Хоча, на нашу думку, варто говорити не так про сам діалект, як про певні варіанти розмовної мови з використанням діалектних форм. Скажімо, молодь Південної Німеччини, яка переїздить до великих міст свідомо використовує у слензі діалектні елементи своїх регіонів. Цю тенденцію можна пояснити й бажанням молодих людей продемонструвати своє коріння, щоб виокремитися з мультикультурного суспільства, на яке останніми роками перетворилася Німеччина. Так, діалект є інструментом відокремлення “своїх” від “чужих”, фактором збереження історичних традицій за глобалізації, засобом відновлення певних архетипів культурної пам’яті німців. Відродження низки німецьких діалектів, насамперед у молодіжних субкультурах, є явищем феноменальним. У діалектах відображено культурно-історичні (міграційні) та релігійні ознаки ідентичності багатьох соціальних груп Німеччини.

Поряд із піднесенням ролі діалекту як репрезентанта міжособистісних взаємин помітно зростає вага діалекту як репрезентанта економічної культури. Економічну функцію діалектів досліджували давно. Так, німецький економіст О. Фалк звернув увагу на цікавий анклав нижньо-саксонського міста Гослар: у мові його мешканців збережено маркери економічної культури 400-літньої давності. Навколо цього анклаву розмовляють саксонською мовою з інтонаційними та лексичними ознаками мови, властивої представникам місцевості Рудних гір, які розташовані досить далеко – на природному кордоні між Саксонією та Богемією. Це пов’язано з процесом міграції шахтарів до Центральної Німеччини, які добували срібло на території

сучасної Чехії чотири століття тому. Саме діалектна мова зберегла не тільки загальнокультурні риси певної етнічної групи німців, а й “економічний складник” їхньої діалектної ідентичності [1:17]. Кордони таких анклавів маркують не тільки географічні регіони, а й регіональні ринки праці носіїв діалектів. Отже, останніми роками йдеться про відродження інтересу до економічної складової діалектної ідентичності мовців. На розвиток діалектів впливають і сучасні міграційні процеси. Період міграції кваліфікованої робочої сили в межах Німеччини з 1966 по 2010 рік став чинником піднесення ролі діалекту. Так, за результатами вивчення причин міграції німців у межах Німеччини, які проводив нещодавно дослідницький Інститут планування праці (IZA) у Бонні, серед ключових факторів міграційних переваг залишається діалектна близькість регіону [6:3]. Чимало німців повертаються до “своїх” регіонів, у яких відбувалася їхня соціалізація, – попри загальний занепад деяких діалектів. Усе це дає змогу вбачати в діалекті інструмент мовно-культурного зближення людей у сучасних міграційних процесах.

Цікавою тенденцією розвитку діалекту в німецькомовних ЗМІ є інтеграція в діалектні континууми іноземців. У країні дедалі частіше фіксують випадки, коли іноземні громадяни, які оселяються у ФРН, користуються в пресі або в ЗМІ не тільки літературною німецькою мовою, а й регіональними діалектами місцевості, де мешкають, наприклад нижньонімецьку мову (Plattdeutsch), баварський (Bayerisch) або швабський діалекти (Schwäbisch).

У публічних засобах інформації німецькі діалекти було репрезентовано вже з кінця XVI століття. Так, у 1597 році в швейцарському журналі “Annus Christi” були надруковані матеріали мовою швейцарського діалекту. Майже через 100 років діалектні тексти було настільки поширені, що відомий німецький вчений-філолог Каспар фон Штілер писав: “Читаючи сьогоднішні газети, можна швидко помітити, хто їх написав: справжній німець чи придворний” [4:37]. З кінця XVIII століття у деяких німецьких та швейцарських газетах розвинулася традиція друкувати листи читачів, вірші та пісні мовою діалекту. Цікавим феноменом у німецькомовній пресі є також жанр фейлетону, який часто містить повідомлення про життя носіїв діалекту, сатиру, полеміку, жарти, театральну критику, емоційні роздуми тощо.

Важливу роль діалекту в пресі нерідко убачають у романтичному намаганні певної групи людей зберегти мову дитинства [5:86].

Німецькі діалекти стають репрезентантами друкованої та аудіовізуальної культури численних німецькомовних регіонів Західної Європи. Цьому сприяє розвиток медійної сфери, зокрема проникнення діалектів у засоби масової інформації, рекламу й політичну комунікацію. Такі процеси впливають не так на зростання корпусу текстів, написаних діалектною мовою, як на формування “новітньої діалектної літератури та поезії” [3:76]. Отже, сфера використання діалектів поширюється не тільки на міграційні групи учасників ринку, а й на діячів культури та громадського життя, які відтворюють діалектні способи передавання та збереження культурних традицій, частково або повністю зниклих із культурної пам’яті німців. Для носіїв діалекту мова їхнього спілкування містить культурні коди запам’ятовування та інтерпретації інформації про світ. Сукупність цих кодів відбиває колективну ідентичність комунікантів. Мабуть, якщо суспільство має потребу реанімувати діалекти, то “спрацьовує” культурна пам’ять про занедбані вектори культурного розвитку.

Багату інформацію про стан німецьких діалектів можна отримати з історії розвитку німецького радіо, яке почало своє віщання по всієї території Німеччини з 1924 року. Радіопрограми мовою діалектів давали можливість розширити жанрову варіативність діалектних текстів. Так, з 1937 року на Гамбургському радіо була запроваджена серія передач про спогади ветеранів 1-світової війни, які розповідали мовами нижньонімецьких діалектів. Традиції діалектного віщання зберігаються і сьогодні. Мовою нижньонімецьких діалектів (платдюч) на Півночі Німеччині активно віщають численні п’єси та серію передач “Нижньонімецька хроніка”. Так, радіоканал “Бремен” створює найбільшу кількість художніх передач мовою діалекту – до 30 творів кожного року: від сатиричних вистав до трагедійних п’єс. Також “Баварське радіо” з 1954 випускає серію радіопередач мовою баварського діалекту, найвідоміші з них – “Комедійні догани”. Останніми десятиліттями в Німеччині також здобули популярність радіопередачі гессенського коміка Р. Тройтеля, відомого як Бодо Бах.

Однак, якщо на радіопередачі мовою німецьких діалектів припадає до 5% всіх радіопередач, то популярність діалектних телепередач є набагато нижчою, ніж на радіо. Розповсюдженими

жанрами діалектного телевізання є розважальні програми та телевистави, зокрема на телеканалах Бремена, Гамбурга, Мюнхена, Ольденбургу та Відня. Також герої найвідоміших кримінальних телесеріалів “Комісар” та “Дерік” колоритно використовують різноманітні форми баварського діалекту.

Спостерігаємо медійний розвиток німецьких діалектів також у німецькомовному інтернеті. Це знаходить відбиття в онлайнівій діяльності діалектних письменників, коміків та діячів мистецтв.

Пожвавлення цього інтересу до ширшого використання діалектів пов’язано зі зміною ролі діалекту в житті німецького суспільства. Як каталізатор мовно-культурної ідентичності “свого” кола комунікантів, діалект стає інструментом мовно-культурного зближення людей на території з міцними зв’язками поколінь. Діалект є матрицею мовно-культурних кодів, які характеризують простір культурної пам’яті мовців. Пошук нових орієнтирів та меж утраченої ідентичності дає змогу відтворити багатство культур минулого. Давніше можна було стверджувати, що носіїв більшості північних діалектів Німеччини репрезентують сільські та купецькі типи мовців, а носіїв південних та південно-західних діалектів ФРН – представники практично всіх соціальних прошарків. Нині спілкування між людьми розчиняється в інтернеті. Безперечно, діалектні традиції зазнають впливу сучасних медійних реальностей мистецтва, що мають і переваги (під оглядом відродження діалектів), і суттєві недоліки (через тенденцію до спрощення комунікації). Тож відповідальність діалектолога полягає в тому, щоб зрозуміти логіку медійного розвитку сучасних діалектів та передбачити його наслідки.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Falck O.* Wirtschaftspolitik in laendlichen Regionen / In: Volkswirtschaftliche Schriften № 553. – Ausgabe: 1. Auflage. – Berlin: Duncker & Humblot GmbH, 2008. – 178 S. 2. *Lipp C.* (Hrsg.). Medien populaerer Kultur: Erzaehlung, Bild und Objekt in der volkskundlichen Forschung; Rolf Wilhelm Brednich zum 60. Geburtstag / Carola Lipp. Festschrift fuer: Brednich, Rolf Wilhelm. – Frankfurt: Campus-Verl., 1995. – 492 S. 3. *Mattheier K.* (Hrsg.). Dialect and migration in a changing Europe. – Frankfurt am Main: Lang, 2000. – 244 S. 4. *Stieler K.* Zeitungs Lust und Nutz. Hagelweide G. (Hrsg.). – Ausgabe: Vollst. Neudr. der Orig.-Ausg. von 1695. – Bremen: Schünemann, 1969. – 327 S. 5. *Strassner E.* (Hrsg.). Die Sprache der ersten deutschen Wochenzeitungen im 17. Jahrhundert. – Tübingen: Niemeyer, 1996. – 357 S. 6. *Teschlade S.* Migration nach Dialekt: Ergebnisse der Wissenschaftler des Forschungsinstituts zur Zukunft der Arbeit (IZA) // In: Berliner Zeitung vom 25.03.2010. – S. 3. 7. *Wiesinger P.* Die deutsche Dialektologie zwischen Tradition und Neuansetzen // In: Beitrage der Internationalen Dialektologentagung, Goettingen, 19. –21. Oktober 1998 / Dieter Stellmacher (Hrsg.). – Stuttgart: Steiner, 2000. – S. 15–32.